

Joanna Joachimiak-Prażanowska

Słownictwo przestarzałe i archaiczne
w słowniku rosyjsko-polskim
S. Lewińskiej i T. Staraka

O języku polskim na dawnych Kresach Wschodnich powstało już wiele prac: monografii, studiów, artykułów i przyczynków¹. W kręgu zainteresowań znalazły się zarówno zagadnienia dotyczące języka pisarzy kresowych, historii polszczyzny na Litwie, Białorusi i Ukrainie, jak i gwar polskich na tych terenach.

Dysponujemy dziś wnikliwymi i dobrze udokumentowanymi materiałowo analizami XIX-wiecznej polszczyzny północnokresowej (zob. Turska 1930; Trypućko 1955; Trypućko 1957; Kurzowa 1972; Sawaniewska-Mochowa 1990; Kurzowa 1993; Sawaniewska-Mochowa 2002). Warte uwagi są też prace poprawnościowe o charakterze normatywnym pochodzące z pierwszej ćwierci XX wieku (Czarkowski 1909; Łętowski 1915).

Dotkliwie brakuje obszerniejszych materiałów źródłowych z dwudziestolecia międzywojennego. Powstało zaledwie kilkanaście prac dotyczących języka ojczystego wykształconych Polaków, zamieszkujących ówczesne kresy północno-wschodnie². Dorobek współczesnych badaczy powojennej polszczyzny północnokresowej szybko się powiększa, nadal jednak nie wyczerpuje wszystkich aspektów zagadnienia³.

Jak zauważa J. Rieger:

„Dzięki tym publikacjom obraz języka polskiego na Kresach rysuje się nam pełniej niż dotychczas. Sytuacja języka polskiego, jego zachowanie czy

¹ Obszerną dwuczęściową bibliografię sporządziła Z. Sawaniewska-Mochowa (Sawaniewska-Mochowa 1991: 223-254; Sawaniewska-Mochowa 1995: 265-282).

² Por. fundamentalne dzieło Z. Kurzowej (Kurzowa 1993), dwuczęściowe studium J. Riegera (Rieger 1996, Rieger 1999), traktujące w zasadzie o gwarowej odmianie polszczyzny północnokresowej, oraz artykuły: Bronicka 1995; Joachimiak 1999; Joachimiak-Prażanowska, Mędelska 2001.

³ Ważniejsze prace z tego zakresu to: Mędelska 1993, 1999, 2001, 2004; Masojć 2001.

zanik opisano w szeregu studiów, pozostało jednak wiele białych plam, które powinny zostać zapełnione – jest to postulat nauki i naszego względem rodaków obowiązku, a wciąż mamy tylko skąpe informacje o resztkach języka polskiego tam, gdzie był on żywy jeszcze 60 lat temu na Białorusi i na Ukrainie. [...] Wciąż mało wiemy o języku inteligencji, choć pierwsze uwagi opublikowano już, m.in. w t. IX *Studiów nad polszczyzną kresową* [...]” (Rieger 1999: 8).

Uwaga badaczy zajmujących się południowo-wschodnim wariantem polszczyzny kresowej skupia się obecnie przede wszystkim na polskich gwarach ludowych na Ukrainie (por. Rudnicki 2000, Dziegiel 2003). Przedmiotem opisu lingwistycznego stał się także język polski Lwowa, m.in. dzięki obszernemu opracowaniu Z. Kurzowej (zob. 1985), które w zasadzie kończy się przed wybuchem II wojny światowej. Poza obszarem zainteresowań pozostawała do tej pory polszczyzna Kijowa⁴.

Pilnym zadaniem staje się wobec tego zapełnienie owej luki i podjęcie wszechstronnych badań nad językiem polskim za południowo-wschodnią granicą państwową. Wydaje się, że dobrym źródłem materiału językowego, choć może nie najobfitszym, jest polska część *Słownika rosyjsko-polskiego* (dalej: SRP), opracowanego przez S. Lewińską i T. Staraka⁵.

Słownik ten wydano w 1981 roku we Lwowie. Ukazał się w wydawnictwie „Radińska Szkoła” (z siedzibą w Kijowie). Dziełko to powstało – jak informują jego twórcy – przede wszystkim z myślą o uczniach ukraińskich szkół średnich, w których prowadzi się nauczanie w języku polskim. Z omawianego słownika dwujęzycznego korzystać też mogą – jak sądzi wydawca – uczący się języka polskiego na studiach i kursach językowych oraz samoucy. Ma on postać słownika kieszonkowego o tradycyjnej strukturze. Zawiera 11 500 krótkich haseł, do których w wielu wypadkach wprowadzono najważniejsze połączenia wyrazowe (wyrażenia i zwroty). Materiał słownikowy mieści się na 320 stronach, podano go w dwóch kolumnach. Korpus słownika poprzedza „Informacja pochodząca od wydawcy” i „Uwagi dotyczące sposobu korzystania ze słownika”.

Zawartość ekscerptu wypisanego z tzw. prawej części *Słownika rosyjsko-polskiego* S. Lewińskiej i T. Staraka wskazuje, że język autorów nie jest wolny od pewnych naleciałości regionalnych.

⁴ Znany jest opis sytuacji językowej w pięciu wsiach polskich w okolicach Kijowa (Łazarenko 1996: 283-287).

⁵ Na drugiej stronie karty tytułowej SRP znajduje się rozwinięcie inicjałów imion autorów słownika w wersji rosyjskiej: Станислава Иосифовна Левинская i Теодозий Васильевич Старак.

W swoim artykule chciałabym przedstawić wydobyte z SRP osobliwości leksykalne należące do starszej warstwy słownictwa ogólnopolskiego, czyli tzw. dyferencjalne regionalizmy archaiczne⁶. Prezentuję je niżej w postaci słownikowej. Poszczególne hasła zawierają: dyferencjalny regionalizm archaiczny, jego ogólnopolskie znaczenie, poświadczenia w słownikach definicyjnych języka polskiego, wybrane zapisy w innych źródłach, a także – w wypadku istnienia wsparcia w obcych systemach językowych – dane ze słowników definicyjnych innych języków.

Akuratny ‘porządny, dokładny’; z kresów pn.-wsch. jako rusycyzm podaje Czark 3; w SJPD⁷ *przest.*, w SJPSz brak hasła; SGP PAN w znac. ‘odpowiedni, należyty’ notuje głównie ze wsch. Polski; NieDaj 39 rejestruje wśród odchodzącej leksyki; z powojennej prasy wileńskiej zapis w MędJP-II 220, MędJP-III(2) 26; jednostka przestarzała⁸ mająca oparcie w biał. *акуратны* (TSBLM) i ros. *аккуратный* (SRJaO).

Buchalter ‘pracownik prowadzący księgi rachunkowe, księgowy’; już Łęt (15-16) proponował zastąpić *rachmistrzem*; SJPD odsyła do *księgowy*; SJPSz uznaje za *przest.*; SGP PAN podaje z polskich gwar etnicznych (koniń., opol.), a także kresowych (biel.-podl., włod.); NieDaj 64 rejestruje wśród odchodzącej leksyki, SWZ zaś wśród zapomnianej; z powojennej prasy wileńskiej notuje MędJP-II 237 i MędJP-III 88; jednostka recesywna⁹ mająca oparcie w ros. *бухгалтер* (SRJa).

Buchalteria ‘księgowość’; SGP PAN nie rejestruje; w gwarze kowieńskiej poświadcza ZielPM 112, w gwarach pdkres. – NepI 105 (ukr.); z powojennej prasy wileńskiej notuje MędJP-II 237 i MędJP-III 88; element recesywny mający oparcie w ros. *бухгалтерия* (SRJaO).

Chrzęszczęć ‘chrzęścić’; w SW *mało używ.* z odsyłaczem do *chrzęsnąć* ‘wydać chrzęst, zachrzęścić’; SJPD odsyła do *chrzęścić*; SJPSz nie zna; według ESJPBa jest to „reg. XIX-2 (J. I. Kraszewski, później J. Parandowski 1949), błędnie zamiast *chrzęścić* [...] chyba umyślnie, dla efektu onomatopiecznego

⁶ Regionalizmy dyferencjalne są to właściwości w badanym okresie charakterystyczne dla jakiegoś regionu lub regionów, w języku ogólnopolskim zaś niespotykane. Dzieli się je na cechy innowacyjne (powstałe głównie pod wpływem obcym) i cechy archaiczne (zob. Pihan 1999: 19).

⁷ Wyjaśnienie skrótów znajduje się na końcu artykułu.

⁸ Jednostki przestarzałe są to wyrazy funkcjonujące niegdyś w języku ogólnopolskim bez ograniczeń, które jednak w badanym okresie wyszły bądź wychodziły z użycia. Spotyka się je jeszcze w mowie najstarszego pokolenia, przez najmłodsze nie są już używane (zob. MędJP-III 8).

⁹ Jednostki recesywne traktuję jako elementy w badanym okresie w polszczyźnie etnicznej zaczynające wychodzić z obiegu.

(nagromadzenie spółgłosek „szumiących”); jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *хрустеть* (SRJaO).

Częstość ‘częstotliwość’; zapis w SJPD i SJPSz z odsył. do *częstotliwość*; w powojennej prasie wileńskiej notuje MędJP-II 248, MędJP-III 128; jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *частота* ‘częstość’ i ‘częstotliwość’ (SRJaO).

Dokumentarny ‘oparty na faktach wziętych z życia, dokumentalny’; w powojennej prasie wileńskiej notuje MędJP-II 254, MędJP-III 150; znane z terenów etnicznych, w uzusie jednak rzadkie (zob. Kreja 1965: 107-110); jednostka recesywna.

Dyktat ‘dyktando’; SW odsyła do *dyktando*; w SJPD *przest.* ‘dyktowanie’; w SJPSz *przest.* ‘dyktowanie tekstu, dyktando’; jednostka przestarzała mająca pewne oparcie w ros. *диктант* (SRJa).

Egzamenacyjny (kartka egzamenacyjna) ‘egzaminacyjny’; SWil wskazuje na pochodzenie od *egzamen*; w SW *mało używ.* z odsył. do *egzaminacyjny*; SJPD zna tylko *egzamen (przest.)*; jednostka przestarzała utrzymująca się na powojennych kresach wschodnich pod wpływem ros. *экзаменационный (билет)* – SRJaO¹⁰.

Filatelia ‘kolekcjonowanie znaczków pocztowych, filatelistyka’; wcześniej używane w międzywojennym ZSRR (KPRS); zna SW; w SJPD *daw.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 264, MędJP-III 186; archaizm¹¹ mający oparcie w ros. *филателия* (SRJa).

Fracht ‘pisemny dowód transakcji kupna i sprzedaży, faktura’; w SW i SJPD bez ograniczenia, ale SJPSz i PSWP nie rejestrują; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 266, MędJP-III 193; jednostka recesywna.

Froter ‘robotnik cyklinujący podłogi, cykliniarz’; SL zna formę *frotyer* ‘gładziciel podłogi’; w SWil i SW w znac. ‘który froteruje, woskuje posadzkę’; w SJPD jeszcze bez kwalif., ale w SJPSz brak hasła, w PSWP *daw.*; w powojennej prasie wileńskiej rejestruje MędJP-III 193; archaizm.

Giserski ‘odlewniczy, formierski’; zapis w SL (w hasle *giser: dziś nieużywane*); Sil, SW, SJPD i SJPSz notują jako przym. od *giser* (bez kwalif.); *giser* z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 270, MędJP-III 204; jednostka recesywna.

Głęb ‘głębia, głębokie miejsce w wodzie’; znają SL, SWil, SW; w SJPD (z cyt. z A. Mickiewicza, A. Asnyka i M. Rodziewiczówny), w SJPSz z odsył.

¹⁰ W hasle *экзамен*.

¹¹ Za archaizmy uznają najstarsze jednostki leksykalne, które w polszczyźnie ogólnej w badanym okresie zupełnie już wyszły z użycia. W słownikach definicyjnych opatruje się je zazwyczaj kwalifikatorem *dawny*.

do *głębia*; zdaniem ESJPBa w znac. ‘głębina, głęboka woda’ (*poet.*), używane już w 1656 r. zamiast *głębia*; archaizm.

Gwizdawka ‘gwizdek’; wcześniejsze poświadczenia pochodzą z kresów pld.-wsch. (KurzPL 165); SJPD odsyła do hasła *gwizdek*; w SJPSz brak; według ESJPBa notowane od II poł. XIX w. (o gwizdku myśliwskim, w II poł. XIX w. także o syrenie fabrycznej); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 274, MędJP-III 219; element przestarzały.

Industria ‘przemysł’; ma tylko SJPD, uznaje za *przest.*; w języku J. Słowackiego poświadcza Bols 145, traktując jako pożyczkę z franc.; z międzyw. polszczyzny radzieckiej mamy: *ciężka industria* (KPRS 185); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 276, MędJP-III 228; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *индустрия* (SRJa).

Jadło ‘żywność, jedzenie’; zapis w SL, SWil, SJPD; w SJPSz *przest.*, w PSWP *wych. z użycia*; notowane od XV w., najpierw ‘narzędzie do jedzenia’ (ESJPBa); element recesywny.

Karm ‘pasza dla zwierząt’; SL (*dziś nie używ.*) i SW (*mało używ.*) odsyłają do *karmia*; zna SJPD; w znac. ‘pokarm’ „*poet.*”, sporadycznie od XVII-1, por. u Słowackiego: *poetyczna karm dla ludu*” (ESJPBa); jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *корм* (SRJaO) lub rusycyzm (?).

Kibić ‘u kobiet: zwężenie ciała nad biodrami, między górną a dolną częścią tułowia, pas, talia’; w SL, SWil i SW w znac. ‘stan wzrostu, talia’; w SJPD i SJPSz *książk.*, w PSWP *książk.*, *daw.*; w SWZ wśród leksyki zapomnianej; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 263; jednostka recesywna.

Koncesja ‘ustępstwo na rzecz czegoś lub na czyjąś korzyść’; zapis w SW, SJPD; w SJPSz *przest.*; znane od 1857 r. (ESJPBa); jednostka przestarzała.

Konfuzja ‘zmieszanie, zawstydzenie, zakłopotanie’; zna SL (*konfuzya*); w SW cyt. tylko z J. Słowackiego; w SJPD *przest.*, w SJPSz brak hasła; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *конфуз* (SRJaO).

Kosy ‘zezowaty’; wcześniejsze zapisy pochodzą z kresów pn.-wsch. (WalB 41 i Łet 99); w SL w znac. ‘na kształt kosy, sierpowaty’; w SW *gw.* (w wyrażeniu *oczy kose* = zezowate); w SJPD i SJPSz bez kwalif.; według ESJPBa „*reg. wsch.* ‘skośny’ XVIII-2 [...], w literaturze polskiej raczej tylko w wyrażeniu *kose oko* (*oczy*) XIX-2, rutenizm rzadki i późny”; w mowie dzisiejszych mieszkańców Bujwidz poświadcza DwiJB 117, w *gw. pnkres.* – GreMaryW 105; jednostka przestarzała, utrzymywana na kresach – być może – pod wpływem wschłów., por. ukr. *косий* (RUURS), biel. *косы* (TSBLM), ros. *косой* – ‘skośny, krzywy, zezowaty’ (SRJaO).

Kraj ‘brzeg, skraj, krawędź’; wcześniejszy przykład z kresów w Czark 14; w SW bez ograniczenia; w SJPD *przest.*, dziś *książk.*; w SJPSz *przest.*; według

SEJPSł „znane od XIV w.”; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 298 i MędJP-III 299; archaizm sem. mający oparcie w ros. *кpaў* (SRJaO).

Krawczyni ‘krawcowa’; poświadczenia z kresów pn.-wsch. z okresu międzywojennego w SzWM 69 i GraczN 35, wcześniejsze zaś pochodzą z kresów płd.-wsch. (KurzPL 191); w SW z uwagą *mało używ.* i odsył. do *krawcowa*; w SJPD z lokalizacją raczej na płd. Polski; w SEJPSł cytat z E. Orzeszkowej, w ESJPBa w haśle *krawcowa* informacja: „dopiero od XIX-2 *reg.* w znaczeniu ‘kobieta-krawiec, szwaczka’ (zamiast *krawczyni*, jak np. u Orzeszkowej)”; zdaniem Redakcji „Języka Polskiego” – twór sztuczny, inteligencki, wymyślony po to, by odróżnić ‘żonę krawca’ od ‘kobiety szyjącej dla zarobku’ (JP 186-187); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 298 i MędJP-III 302; tu raczej jednostka przestarzała.

Krupy ‘ziarna pokruszone na kaszę, kasza’; wcześniejsze poświadczenia z kresów pn.-wsch. w BudzN 107, KurzW 378¹² (zob. też SawP 24-25), z dwudziestolecia międzywojennego w JoW 68, GraczOR 12; bez kwalif. w SL, SWil, SW; jeszcze w SJPD jako synonim *kasza*; według ESJPBa w obiegu od XV do XIX, dziś raczej *gw.*; z terenów północno-wschodnio-polskich podaje FalZ 83, z powojennej prasy wileńskiej – MędJP-II 300, MędJP-III 308 i MędJL 186; archaizm sem., na kresach utrzymywany pod wpływem języków wschł., w których rozgraniczenie znaczeniowe *кпына* i *кауа* pozostaje żywe.

Kur ‘kogut’; w starszych słownikach bez kwalif., w SJPD – *książk.* albo *reg.*; wyraz *og.słow.*, recesywny, „dziś raczej tylko *dial.maz.* i *kaszub.*, w dialektach *młp.* i w polszczyźnie szkolnej zastąpione przez *kogut*, a w dialektach *wkp.* i *śl.* przez *kokot*” (ESJPBa); tu raczej jednostka recesywna.

Kurs ‘rok (studiów)’; wcześniejszy zapis pochodzi z polszczyzny pod zaborem ros. (KarR 230); zna SW; w SJPD jeszcze bez kwalif., w SJPSz *przest.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 303 i MędJP-III 320; tu jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *курс* (SRJa).

Kutasik ‘niewielka ozdoba w kształcie pędzelka wykonana z nici, jedwabiu itp.’; w SJPD i SJPSz *przest.*; znane w gwarach polskich na wschodzie (AGP); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 304 i MędJP-III 322; jednostka przestarzała.

Kuźnica ‘kuźnia’; zna SL; w SW z odsył. do *kuźnia*, w SJPD ‘dawniej kuźnia’, w SJPSz ‘dawni: zakład hutniczy z dymarką i młotem napędzanym kołem wodnym’; zdaniem ESJPBa notowane w XIV-XVIII w.; archaizm mający oparcie w ros. *кузница* (SRJaO).

¹² Z dialektu kulturalnego XIX w. i początków XX stulecia.

Małoletni ‘niepełnoletni, młodociany’; zapis w SL, SW (z cyt. z H. Kołłątaja), SJPD (z cyt. m.in. z H. Sienkiewicza, B. Prusa); w SJPSz (*przest.*) z odsył. do *niepełnoletni*; notowane w XVIII-2 w. „od wyrażenia (mający za) *mało lat*” (ESJPBa); jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *малолетний* (SRJaO).

Mieść ‘zamiatać’; w SJPD bez kwalif. (z cytatem z lat 50.); w SJPSz *książk.*, ale w PSWP bez ograniczenia; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 367; element przestarzały, mający oparcie w ros. *мести* (SRJa).

Mimo: przejść mimo domu ‘obok’; wcześniejsze poświadczenie z kresów pn.-wsch. pochodzi z początków XX w. (Łęt 128), zapisy z dwudziestolecia międzywojennego mamy w SzWM 95 i GraczOR 10; w starszych słownikach bez kwalif., w SJPD – *przest.*; ESJPBa datuje: XIV-XIX w.; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 319, MędJP-III 369 i MędJL 189; tu jednostka przestarzała, mająca oparcie w ros. *мимо*.

Mlecz (pacierzowy) ‘rdzeń (kręgowy)’; zna SL¹³; w SW *mało używane* z odsył. do *rdzeń*; w SJPD bez ograniczenia.; według ESJPBa „*dial. maz.* już w „Wokabularzu Trydenckim” (około 1420)”¹⁴; element przestarzały; por. *pacierzowy*.

Nachmurzyć (się) ‘wyrazem twarzy okazać niezadowolenie; nadaśać się, zasepić się’; SL wskazuje na ros. genezę; w SW *przen.*; w SJPD bez kwalif.¹⁵; w SJPSz *książk.*; jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *нахмурить(ся)* – SRJaO.

Nadpis ‘napis’; poświadczenia z kresów pn.-wsch. z okresu międzywojennego w JoW 70 i GraczOR 10; w SWil z odsył. do *napis*, w SW – *mało używ.*; SJPD notuje bez kwalif., ale w nieco węższym znaczn.: ‘coś u góry napisanego; tytuł, treść, nagłówek’; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 325, MędJP-III 387 i MędJL 284 (zob. też JoW 70); jednostka przestarzała, na kresach mająca oparcie w ros. *надпись*.

Naruszyciel ‘człowiek naruszający zasady, prawo’; obecne w SL, SWil, SW, SJPD; w SJPSz brak; w PSWP *rzad.*; z powojennej prasy wileńskiej rejestruje MędJP-II 328, MędJP-III 398¹⁶ i MędJL 284¹⁷; element recesywny, utrzymujący się pod wpływem ros. *нарушитель* (SRJa).

¹³ „Przedłużeniem mózgu jest *mlecz pacierzowy*. *Mlecz grzbietowy*”.

¹⁴ „U Knapskiego (1621) też ‘miękki rdzeń rośliny (bzu itp.)’”.

¹⁵ *Nachmurzyło się* ‘(niebo) pokryło się chmurami’ – *rzad.*

¹⁶ Zdaniem autorki: „W okresie późnopo wojennym jest to raczej rusycyzm niż regionalizm frekwencyjny”.

¹⁷ W nowszej polszczyźnie już rzadkie, raczej przestarzałe.

Nazad ‘z powrotem, w tył’; wcześniejsze poświadczenia z kresów pn.-wsch. w SmoP 137 i Łęt 149-150, z kresów pd.-wsch. – w KarS 85; zna SL; w SWil z komentarzem: „używanie tego wyrazu jest fałszywe nawet nieprzyzwoite, zastąpić go łatwo wyrażeniem: *napowrót*”; w SW w znac. ‘z powrotem’ bez kwalif., w znac. ‘w tył się cofnąć’ z oceną *stpol.*; ‘na powrót, z powrotem’ w SGP tylko z kresów pn.-wsch.; SJPD uznaje za *wych. z użycia* (żywe jeszcze w gwarach i języku woźniców); notowane od 1. poł. XVI w. (ESJPBa); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 331 i MędJP-III 404, z mowy dzisiejszych mieszkańców Bujwidz – DwiJB 118, z pol. gw. na Ukrainie – NepP 265; jednostka przestarzała, mająca oparcie w ros. *назад* (SRJaO).

Nice: na nice ‘lewa strona czegoś, zwłaszcza tkaniny, ubrania’; znają SL i SW; w SJPD i SJPSz *daw.*; ESJPBa datuje: XVI-1 w., uznając za „*reg. młp.*”, tylko w wyrażeniu *na nice*”; archaizm.

Niedosiężny ‘nieosiągalny’; SW, SJPD (*rzad.*) i SJPSz odsyłają do *niedosię-gły*; jednostka recesywna utrzymywana na kresach – być może – pod wpływem ukr. *недосяжний* (URS).

Niwa ‘ziemia uprawna, pole’; z międzywojennej Wileńszczyzny poświadcza JoR 48-49; znane SL i SWil; w SW z cytataми z A. Mickiewicza, w SJPD z ograniczeniem *przest.*, dziś *książkowe*, w SJPSz zaś *książkowe*, dziś *poetyckie*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 419; jednostka przestarzała, mająca oparcie w ros. *нива* (SRJa).

Obrobić ‘uczynić kogoś przychylnym sobie lub swoim poglądom; pozyskać dla czegoś; zwerbować’; w SL i SW w innym znac.; SJPD wskazuje na *obra-biać*; w SJPSz *przest.*; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *обработатъ* (SRJaO).

Obstalować ‘polecić komuś wykonanie czegoś, zamówić’; zapis w SL; w SWil, SW, SJPD, SJPSz bez kwalif.; w SO i SPP: „*lepiej: zamówić co*”, w PSWP *rzad.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 429; jednostka recesywna; por. **obstalunek**.

Obstalunek ‘polecenie komuś wykonanie czegoś, zamówienie’; rejestruje SL; w SWil, SW, SJPD, SJPSz bez ograniczenia, w SPP: „*lepiej: zamówienie (u rzemieślnika)*”; w polszczyźnie etnicznej od 2. poł. XVIII w. (ESJPBa); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 429; jednostka recesywna; por. **obstalować**.

Odezwanie ‘odwołanie, apelacja (?)’; zna SL¹⁸; w SW (*odezwać*) w znac. 1. ‘odwołać, wezwać do powrotu’ (*starop.*) i 2. ‘odwołać, cofnąć swoje słowa’,

¹⁸ W haśle *odezwa* notuje „*Odezwanie* od skazania niższego sędziego do wyższego, zowie się *appellacją*”.

w haśle *odezwać się – odezwać (do wyższej instancji)* ‘odwołać, zwrócić się, zaapelować’ (*starop.*); w SJPD *daw.* ‘odwołanie od czego, apelacja’; archaizm. **Odzwierny** ‘człowiek pilnujący drzwi, bramy; pełniący służbę przy wejściu; portier’; zna SL ‘bramowy’ i SW (z cyt. z A. Mickiewicza, P. Skargi); w SJPD *przest.* dziś żywe w użyciu rzeczownikowym (z cyt. z E. Orzeszkowej, I. Kraszewskiego); w SJPSz *przest.*; zdaniem ESJPBa *dial. młp.* (XVI-1 w.); element przestarzały.

Oglądnać ‘obejrzeć’; poświadczenia z kresów płn.-wsch. dwudziestolecia międzywojennego mamy w SatR 10, wcześniejsze zaś pochodzą z polszczyzny pld.-wsch. (KarSL 84, KurzPL 211-212)¹⁹; SL i SWil nie notują; w SW jako *mało używ.* (cyt. głównie z pisarzy kresowych), w SO z ostrzeż.: „prowinjonalizm przez najlepszych pisarzy nie używany”, w SJPD – *przest.* dziś *reg.*; zdaniem K. Nitscha jest to forma z pochodzenia ruska, znana na kresach płn. i pld. (zob. Nitsch 1955: 225); według ESJPBa²⁰ w stpol. rzadkie, dość częste od XVI w., dziś *reg.*, „[...] typowe zwłaszcza dla byłej Galicji, ale używane też w Poznaniu i gdzie indziej, oprócz byłej Kongresówki, gdzie całkiem zastąpione przez *-jrzeć* (chyba na skutek rusofobii; *glądnać* zbyt podobne do ros. *gljanutb?*)”; rejestruje A. Grybosiowa jako kresowizm pld.-wsch. w inteligenckim języku familijnym (zob. Grybosiowa 1991: 56); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III²¹; raczej wschodniosłow.; tu być może jednostka przestarzała.

Ongiś ‘niegdyś’; wcześniejsze poświadczenia z kresów pn.-wsch. pochodzą z języka A. Mickiewicza, por. zdanie A. Bańkowskiego: „[...] nowotwór A. Mickiewicza, który pomieszał w ten sposób dziwne mu u klasyków *ongi* z <<romantyczniejszym>> *niegdyś*” (ESJPBa); w SW z kwalif. *gw.* i odsył. do *ongi*, w SGP – *Ust. z Litwy*; SO podaje obocznie *ongi* i *ongiś*, SJPD ocenia jako *książk.* (tak też w PSWP); notowane od 1. poł. XIX w., szerzy się dopiero w 1. poł. XX w. (ESJPBa); *ongisiejszy* z idiolektu J. Ciechanowicza podaje MędJC 81; tu jednostka przestarzała.

Osina ‘osika’; wcześniejsze poświadczenia z kresów pn.-wsch. w SJAM, RiegSW 71; w SL zapis pod hasłem *osika*; w SWil z uwagą „niekiedy u ludu *osiką* zwana”, w SW z odsył. do *topola* (cytat z J. Słowackiego), w SJPD (cytat z A. Mickiewicza, J. Słowackiego, E. Orzeszkowej) i SJPSz – do *osika*;

¹⁹ „W języku lwowian czasownik *ogładnać* stanowił jedyną możliwą i regularną postać dokonaną do *ogłądać*; zupełnie nie było w powszechnym, potocznym użyciu ogólnopolskiego *obejrzeć*” (KurzPL 212).

²⁰ Informacje zamieszczono w haśle *glądnać*.

²¹ W postaci *ogładnać się*.

zdaniem ESJPBa używane w XIV-XIX w., dziś *gw.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 463; wpływ biał. *асуна* (TSBLM) i ros. *осуна* (SRJa). **Oskoma** ‘chęć, apetyt na coś’; mają SL i SW (*przen.*); w SJPD z cyt. m. in. z A. Mickiewicza; w SJPSz *książk.*; według ESJPBa w obiegu w XVIII-2, błędnie zamiast *skoma*; element recesywny.

Osnowa ‘zasadniczy element czegoś, podstawa’; notuje SL w znaczu ‘zasada, fundament’, SJPD – *przest.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 346 i MędJP-III 464; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *основа*.

Osypać się ‘opaść, oblecieć’; zna SW; w SJPD ze wskazaniem na *obsypać się*; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *осыпаться* ‘zrzucić (np. liście)’ – WSRP.

Pacierzowy ‘kręgowy’; znane w SL; SW odsyła do *krąg*, w SJPD z uwagą: „w dzisiejszej terminologii specjalnej w tym znaczu częściej: *kręgowy*”; w SJPSz *przest.*; jednostka przestarzała; por. *mlecz*.

Parol ‘umówione tajne hasło’; w SJPD bez ograniczenia; w SJPSz i PSWP *przest.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 477; jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *пароль* (SRJa).

Parostatek ‘statek parowy’; w SW jeszcze normatywne, w SJPD *wych z użycia*, w SJPSz *przest.*; element przestarzały.

Plewić ‘pleć’; zapis w SL; SW (*starop.*) i SJPD (*rzad.*) odsyłają do *pleć*; w SJPSz *reg.*; ESJPBa uznaje za *reg. młp.* z XV w.; archaizm.

Płaskowzgórze ‘płaskowyż’; zna SW; SJPD (z cyt. z A. Mickiewicza, H. Sienkiewicza, S. Smolki) i SJPSz odsyłają do *płaskowyż*; ESJPBa datuje: 1835 r. (A. Mickiewicz)²²; element recesywny.

Płonny ‘niepotrzebny’; poświadczają SL i SW (*przen.*); w SJPD – w niektórych użyciach *przest.* ‘daremny, niepotrzebny, zbyteczny’; w SJPSz – dziś zwykle w wyrażeniach: *płonna* nadzieja, obawa; *płonne* wysiłki, zabiegi; od XVIII-2 zwykle *przen.* ‘czczy, daremny, próżny, bezużyteczny, bezpodstawny’ (ESJPBa); jednostka przestarzała.

Pochmury ‘pochmurny’; rejestracja w SL; w SW *starop.* z odsył. do *pochmurny*; SJPD i SJPSz nie notują; archaizm.

Podsienie ‘daszek wsparty na słupkach, filarach itp. u wejścia do budynku’; znają: SL, SW (*gw.*) i SJPD; ESJPBa notuje z Mączyńskiego (1564 r.) od *pod sienią*; archaizm.

Podlewa ‘sos’; zna SL; w SW *mało używ.*, w SJPD *daw.* (‘tłuszcz, sos, którym się krasi lub w którym przyrządza się potrawę’); używane od XVI do XVIII w.

²² „Chybiony przekład fr. *plateau* jako terminu geograficznego arcymodnego w XIX, nadużywanego jako czysty ozdobnik stylu (złego) przez ignorantów w zakresie geografii” (ESJPBa).

(ESJPBa); archaizm utrzymujący się na kresach – być może – pod wpływem ros. *подливка* (SRJaO).

Posucha ‘długotrwały okres bez deszczu, susza’; SL, SW, SJPD rejestrują bez kwalif.; w SJPSz *książk.*; według ESJPBa wyraz ten funkcjonował od XVII do XIX w. (dziś *reg.*); w SWZ wśród leksyki zapomnianej; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 369 i MędJP-III 542²³; element recesywny, utrzymujący się pod wpływem ros. *засуха*.

Pożarny ‘przeciwpożarowy’; formę *pożarna komenda* w polszczyźnie pod zaboremi poświadcza KarR 291²⁴; jako przym. od *pożar* notują: SW (cyt. tylko z S. Wyspiańskiego), SJPD (*przest.*), SJPSz (*przest.*, dziś tylko w wyrażeniu: *straż pożarna*); zdaniem ESJPBa „od 1418 r. (o drodze), wznowione w XIX-2 za ros. *пожарный*”; w Warszawie od 1845 *straż pożarna* (zamiast dawnego *ogniowa*) według ros. *пожарная охрана (команда)*; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *пожарный* (SRJaO) lub rusycyzm (?).

Przełgnać ‘przejrzeć’; SW, SJPD (*rzad. prow.*), SJPS (*reg.*) odsyłają do *przejrzeć*; jednostka recesywna.

Przeniewierzyć się ‘sprzeniewierzyć się’; znają SL i SW; w SJPD – *daw.* (używane – zdaniem ESJPBa – w XVI-XIX w.); SJPSz nie notuje; archaizm.

Rozgrom ‘rozgromienie, pogrom’; w SJPD *przest.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 392 i MędJP-III 625; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *разгром* (SRJa).

Rozgwar ‘ruch i hałas charakterystyczny dla wielkich skupisk ludzkich, zgiełk’; zapis w SJPD i SJPSz z kwalif. *książk.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 392 i MędJP-III 625; jednostka recesywna.

Spotwarzać ‘celowo przedstawiać kogoś niekorzystnie, szkalować’; zna SL (*spotwarzyć*); w SJPD i PSWP bez kwalif.; w SJPSz *rzad.*; z powojennej prasy wileńskiej rejestruje MędJP-III 683; jednostka recesywna.

Strawa ‘pożywienie, jedzenie’; zna SL; w SJPD *wych. z użycia*, w SJPSz *książk.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 413, MędJP-III 697; jednostka recesywna mająca oparcie w biał. *смава* (TSBLM).

Stryj ‘brat ojca, wuj’; słowniki notują bez kwalif. (ostatni cytat w SJPD pochodzi z 1947 r.); NieDaj 289 rejestruje wśród odchodzącej leksyki; z gw. pnkres. poświadcza MaryGZP 144, z obszaru kowieńskiego ZielPM 103 i KarJP 371; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 700-701; jednostka przestarzała; por. **stryjek**.

²³ Według autorki: „W okresie późnopo wojennym jest to raczej rusycyzm niż jednostka recesywna mająca wsparcie ros. *засуха*” (tamże).

²⁴ Autorka za Czark 26 uznaje ją za rusycyzm.

Stryjek ‘zdr. od *stryj*, wujek’; w słownikach bez ograniczenia; w SJPD ostatni cytat z H. Sienkiewicza; w NieDaj 290 wśród odchodzącej leksyki; w powojennej prasie wileńskiej rejestruje MędJP-III 701; jednostka przestarzała; por. **stryj**.

Symptomat ‘symptom, objaw, oznaka czegoś’; SW, SJPD (*przest.*), SJPSz (*przest.*) odsyłają do *symptom*; element przestarzały.

Sytny ‘o jedzeniu: treściwy, sycący’; wcześniejsze przykłady z kresów pñ.-wsch. w Łęt 282, SzWM 213; zapis w SJPD bez kwalif., w SJPSz brak hasła; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 417, MędJP-III 715; jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *сытны́й* (SRJa).

Świekr ‘ojciec męża, teść’; wcześniejszy przykład z międzywojennej polszczyzny radzieckiej w KPRS 575; znają SL, SWil, SW, SJPD (*świekier*); w SGP za „Wisłą”; wśród leksyki odchodzącej w zapomnienie w NieDaj 311, wśród wyrazów zdecydowanie wychodzących z użycia w SmółNWW 21; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 746; archaizm mający oparcie w biał. *свёкар* (TSBLM) i ros. *свёкор* (SRJa); por.: **świekier**, **świekra**.

Świekier ‘ojciec męża, teść’; SL notuje w znac.: ‘męża ojciec, żony ojciec’; w SWil, SW bez kwalif.; w SJPD *przest.*; w SJPSz brak hasła; zapis w NieDaj 311²⁵; archaizm mający oparcie w biał. *свёкар* (TSBLM) i ros. *свёкор* (SRJa²⁶); por. **świekr**.

Świekra ‘matka męża, teściowa’; wcześniejsze poświadczenia z Kresów Wschodnich w KurzW 438; zna SL; w SWil, SW bez kwalif., w SJPD ostatni cytat z 1953 r., SJPSz nie notuje; w NieDaj 312 wśród odchodzącej leksyki, w SmółNWW 21 wśród zdecydowanie wychodzącej z użycia²⁷; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 428, MędJP-III(2) 747; archaizm mający oparcie w biał. *свяхроў* (TSBLM) i ros. *свекровь* (SRJa); por. **świekr**.

Świerzbiec ‘swędzić’; wcześniejsze poświadczenia z kresów pn.-wsch. w KurzW 438²⁸; znają SL i SW; w SJPD bez kwalifikatora, w SJPSz z odsył. do *świerzbić* ‘swędzić’; w mowie dzisiejszych mieszkańców Bujwidz poświadcza DwiJB 122; SGP PAN podaje z różnych gwar polskich; jednostka przestarzała.

Taić się ‘ukrywać się, chować się’; wcześniejsze przykłady z kresów pn.-wsch. w SJAM; zapis w SW; w SJPD *przest.*, w SJPSz brak hasła, w PSWP *ksiązk.*;

²⁵ Do zaniku nazwy *świekier* doszło najprawdopodobniej na przełomie XVII i XVIII w. (zob. SzN 154).

²⁶ Zarówno w biał., jak i w ros. tylko w znac. ‘ojciec męża’.

²⁷ Nazwa *świekra* do dziś jest „po części znana, jako archaiczny synonim *teściowej*” (SzN 157).

²⁸ Za Łęt 296 i WalB 84 (ten ostatni wskazuje na staropolski rodowód wyrazu).

w SWZ wśród leksyki zapomnianej; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 751-752; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *таутыся* (SRJa).

Trzaska ‘kawałek odłupanego drewna na podpałkę, drzazga’; wcześniejsze zapisy z kresów pn.-wsch. w Kurz W 442²⁹, Łęt 306-307³⁰, TurOP 71, RiegSW 74; z dwudziestolecia międzywojennego podaje SzWM 224; znają SL, SWil, SW, SJPD; w powojennej prasie wileńskiej rejestruje MędJP-III 776; jednostka przestarzała mająca oparcie w biał. *трэска* (TSBLM).

Uniform ‘mundur’; SJPD kwalifikuje jako *wychodzące z użycia*, SJPSz zaś jako *przest.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 794; jednostka przestarzała; por. ros. *форма* (SRJa).

Wieszadlo ‘wieszak’; znają SL i SWil; w SW *gwar.*, w SJPD bez kwalif., w SJPSz – *rzad.*; w powojennej prasie wileńskiej rejestruje MędJL 289, MędJP-II 451-452, MędJP-III 822; jednostka recesywna.

Wprowadziny ‘uroczystość zasiedlenia nowego mieszkania’; wcześniejsze poświęcenia z kresów w PolKow 59; w SGP i SW w znac. ‘obrzęd wprowadzania panny młodej do domu męża’ z kwalif. *gw.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 455³¹, MędJP-III 834.

Wszechświatowy ‘dotyczący wielu narodów, międzynarodowy’; w SJPD bez ograniczenia, ale ostatni cytat pochodzi z 1928 r.; w SJPSz *książk.*; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 840; jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *всемирный* (SRJa).

Wykończać ‘doprowadzić coś do końca, wykończyć’; SW odsyła do *wykończyć*; w SJPSz *rzad.*; formę *wykańczarski* notowano w gwarach pol. pód. Podlasia (zob. MędJP-II 460); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 852 (*wykańczarski*); jednostka recesywna.

Założyć: założyło mi uszy ‘zatkać’; zna SJPD (ostatni cytat pochodzi z XIX w.); z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 468, MędJP-III 882; jednostka recesywna mająca oparcie w ros. *заложить (заложило уши)* – SRJaO.

Zamiejski ‘związany z terenami położonymi wokół miasta, podmiejski’; w SL *nieużyw.* (w haśle *zamieście*); zna SWil; w SW w znac. ‘nie w mieście będący, na prowincji’ z kwalif. *mało używ.*, w SJPD bez ograniczenia, w SJPSz brak hasła; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-III 883; jednostka

²⁹ Za WałB 386 i SawP 35-36.

³⁰ Zdaniem autora „[...] obecnie wyraz *trzaska* można słyszeć jedynie na Litwie”.

³¹ Według autorki nastąpiło tu „poszerzenie znac. w celu uniknięcia powszechnego lituanizmu *inkrutowiny*” (tamże).

przestarzała, powstała – być może – pod wpływem wschłow., por. ukr.: *заміський, загородній* (RUS), biał. *загарадны* (TSBLM), ros. *загородный* (SRJa).

Zamilkać ‘przestać mówić, milknąć’; SW odsyła do *zamilknąć*; w SJPD *rzad.*³²; z powojennej polszczyzny wileńskiej *umilkać* podaje MędJP-II 441; jednostka przestarzała mająca oparcie w ros. *замолкать* (SRJaO).

Zapóźniony ‘opóźniony, spóźniony’; w SL w innym znac.; w SW tylko *zapóźnić się* ‘opóźnić się, spóźnić się’, w SJPD bez kwalif., w SJPSz *zapóźnić się* (*przest.*)³³; jednostka recesywna.

Zdetonować się ‘poczuć zakłopotanie, speszzyć się, zmieszać się’; wcześniejszy zapis z kresów płn.-wsch. w Łęt 36 (*detenować się*), z międzywojennej polszczyzny radzieckiej w KPRS 379; w SJPD bez ograniczenia, w SJPSz brak hasła; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 473, MędJP-III 902; jednostka recesywna.

Zrejterować ‘wycofać się, uciec’; w SW (*zrejterować się* ‘uciec’) z cyt. z I. Chodźki; w SJPD *przest.* dziś *żart.*; w SJPSz ‘ts.’; jednostka przestarzała.

Zruszyć się ‘ruszyć się’; w SJPD *daw.*, w SJPSz brak hasła; z powojennej prasy wileńskiej podaje MędJP-II 479, MędJP-III 918; archaizm mający oparcie w ros. *сдвинуться* (WSRP).

Zwada ‘kłótnia, spór’; notują SL i SW, w SJPD *przest.* dziś *książk.*, w SJPSz *książk.*; element przestarzały.

Zwierciadło ‘lustro’; w SJPD z kwalif. *przest.* dziś *książk.*, w SJPSz *książk.*; w SWZ wśród leksyki zapomnianej; w powojennej prasie wileńskiej rejestruje MędJP-II 480, MędJP-III 920; jednostka przestarzała.

Podsumowanie

Wśród osobliwości leksykalnych wyekscerpowanych ze *Słownika rosyjsko-polskiego* S. Lewińskiej i T. Staraka stosunkowo licznie występują wyrazy należące do starszej warstwy słownictwa ogólnopolskiego. Łącznie wyekscerpowano ich 90, czyli około 40% materiału. Swoiste słownictwo używane przez autorów słownika bardzo różni się pod tym względem od leksyki osobliwej występującej w powojennej prasie wileńskiej, w której starsze wyrazy ogólnopolskie stanowią zaledwie odsetek kilkunastoprocentowy. Czynnikiem łączącym obie grupy leksyki jest dominacja elementów przestarzałych mających formalne odpowiedniki rosyjskie.

³² W haśle *zamilknąć*.

³³ Podobnie jak w SJPD.

Do starszego słownictwa ogólnopolskiego zakwalifikowano tu jednostki o różnym stopniu dawności. Najliczniejsze są wyrazy przestarzałe: 42 jednostki (w tym 19 mających oparcie w języku rosyjskim, 2 – w białoruskim i rosyjskim <akuratny, osina>, 1 – w białoruskim <trzaska>). Kolejne miejsce zajmują elementy recesywne (prawdopodobnie w Polsce w badanym okresie zaczynające wychodzić z użycia). Jest ich łącznie 31 (w tym 11 wyrazów mających oparcie w języku rosyjskim, 1 – w białoruskim <strawa>, 1 – w ukraińskim <niedosiężny>). Najmniej licznie ujawniły się w tej grupie archaizmy: 17 jednostek (w tym 5 mających oparcie w języku rosyjskim, 3 – w białoruskim i rosyjskim <świekr, świekier, świekra>, 1 – w ukraińskim, białoruskim i rosyjskim <krupy>).

Autorzy SRP stosunkowo często posługiwali się leksyką należącą do starszego złoza słownictwa ogólnopolskiego. Zazwyczaj jednak były to wyrazy w powojennej polszczyźnie etnicznej przestarzałe. Część słownictwa miała oparcie w językach wschodniosłowiańskich, zwłaszcza w rosyjskim. Fakt ten hamował na kresach proces wycofywania się wyrazów z obiegu. Zjawisko to znalazło odzwierciedlenie w języku autorów SRP.

Wykaz skrótów słowników

- AGP – Kartoteka do „Atlasu gwar polskich”. Materiały zbierane pod naukowym kierownictwem K. Dejny. Katedra Dialektologii Polskiej UŁ, Łódź.
- ESJPBa – A. Bańkowski: *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1-2, Warszawa, 2000.
- KPRS – Ю. Красный (ред.): *Польско-русский словарь (45 000 слов, употребляемых в разговорной речи, политике, науке, литературе, технике и военном деле)*, Москва 1931.
- PSWP – H. Zgólkowa (red.): *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1-50, Poznań 1994-2005.
- RUURS – Д. И. Ганич, И. С. Олейник: *Русско-украинский украинско-русский словарь*, Киев 2002.
- SEJPSI – F. Sławski: *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1-5, Kraków 1952-1982.
- SGP – J. Karłowicz: *Słownik gwar polskich*, t. 1-6, Kraków 1900-1911.
- SGP PAN – M. Karaś (red.) [od z. 4], J. Reichan i S. Urbańczyk (red.): *Słownik gwar polskich*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977-1994.
- SJAM – K. Górski, S. Hrabec: *Słownik języka Adama Mickiewicza*, t. 1-11, Wrocław 1962-1983.
- SJPD – W. Doroszewski (red.): *Słownik języka polskiego*, t. 1-10, Warszawa 1958-1968.

- SJPSz – M. Szymczak (red.): *Słownik języka polskiego*, t. 1-3, Warszawa 1978-1981.
- SL – S. B. Linde: *Słownik języka polskiego*, t. 1-6, Warszawa 1807-1814.
- SO – S. Szober, *Słownik ortoepiczny. Jak mówić i pisać po polsku*, Warszawa 1937.
- SPP – W. Doroszewski, H. Kurkowska (red.): *Słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1995.
- SRJa – *Словарь русского языка АН СССР*, т. 1-4, Москва 1981-1984.
- SRJaO – С. И. Ожегов: *Словарь русского языка*, Москва 1990.
- SRP – *Słownik rosyjsko-polski*, oprac. S. Lewińska i T. Starak, Lwów 1981.
- SW – J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki: *Słownik języka polskiego*, t. 1-8, Warszawa 1900-1927.
- SWil – A. Zdanowicz i in.: *Słownik języka polskiego*, Wilno 1861.
- SWZ – K. Holly, A. Żółtak: *Słownik wyrazów zapomnianych, czyli słownictwo naszych lektur*, Warszawa 2001.
- TSBLM – М. Р. Суднік, М. Н. Крыўко (рэд.): *Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы*, Минск 1996.
- URS – В. С. Льюн: *Українсько-російській словник*, Київ 1977.
- WSRP – A. Mirowicz, I. Dulewiczowa, I. Grek-Pabisowa, I. Maryniakowa: *Wielki słownik rosyjsko-polski*, t. 1-2. Warszawa 2001.

Wykaz skrótów bibliograficznych

- BolS – Boleski J.: *Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825-1849)*, Łódź 1956.
- BudzN – Budziszewska W.: *Nieznany zabytek polszczyzny północno-wschodniej z połowy XIX wieku*, „Acta Baltico-Slavica” XXII, s. 95-108.
- Czark – Czarkowski L.: *Słowniczek najpospolitszych rusycyzmów*, Wilno 1909.
- DwiJB – Dwilewicz B.: *Język mieszkańców wsi Bujwidze na Wileńszczyźnie*, Warszawa 1997.
- FalZ – Falińska B.: *Z badań nad regionalizmami w słownictwie kulinarnym*, [w:] *Regionalizmy w języku familijnym. (Zbiór studiów)*, red. K. Handke, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991.
- GraczN – Graczykowska T.: *Nazwy zawodów i funkcji w kowieńskim tygodniku „Chata Rodzinna”*, „Poradnik Językowy”, nr 7/1998, s. 34-42.
- GraczOR – Graczykowska T.: *O regionalizmach leksykalnych w kowieńskim tygodniku „Chata Rodzinna”*, „Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy”, Studia Filologiczne 45, Filologia Rosyjska 19, Bydgoszcz 1999, s. 5-20.
- GreMaryW – Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I.: *Współczesne gwary polskie na dawnych Kresach Wschodnich*, Warszawa 1999.
- JoR – Joachimiak J.: *Regionalizmy północnokresowe w utworach Władysława Abramowicza (Przyczynek do badań nad kulturalną polszczyzną wileńską w dwudziestolecu międzywojennym)*, „Poradnik Językowy”, nr 10/1996, s. 40-56.

- JoW – Joachimiak J.: *Wileńskie słownictwo regionalne w dwudziestolecu międzywojennym (na materiale prasy z lat 1920–1927)*, [w:] *Kilka rozpraw filologicznych*, red. E. Fryska, J. Mędelska, Bydgoszcz 1997, s. 65-82.
- JP – „Krawcowa” czy „krawczyń”? „Język Polski” XIV, s. 186-187.
- KarJP – Karaś H.: *Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia, sytuacja socjolingwistyczna, cechy językowe, teksty*, Warszawa – Wilno 2001.
- KarR – Karaś H.: *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*, Warszawa 1996.
- KarS – Karaś H.: *Słownictwo dziewiętnastowiecznych Kronik lwowskich Jana Lama*, [w:] *Studia nad słownictwem XIX wieku*, t. I, red. W. Kupiszewski, Warszawa 1992, s. 65-86.
- KurzPL – Kurzowa Z.: *Polshczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Wydanie II rozszerzone, Warszawa – Kraków 1985.
- KurzW – Kurzowa Z.: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*, Warszawa – Kraków 1993.
- Łęt – Łętowski A.: *Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno 1915.
- MaryGZP – Maryniakowa I., Grek-Pabisowa I., Zielińska A.: *Polskie teksty gwarowe z obszarów dawnych Kresów północno-wschodnich*, Warszawa 1996.
- MędJC – Mędelska J.: *Język Jana Ciechanowicza. Przyczynek do dziejów polszczyzny na radzieckiej Litwie*, Bydgoszcz 1996.
- MędJL – Mędelska J.: *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*, Bydgoszcz 1993.
- MędJP-II – Mędelska J.: *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. II: *Lata 1945-1959*, Bydgoszcz 2000.
- MędJP-III – Mędelska J.: *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. III: *Lata 1960-1979*. Cz. 1.: *Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*, Bydgoszcz 2001.
- NepI – Nepop L.: *Interferencja leksykalna i jej odmiany (na przykładzie słownictwa kresowego)*, [w:] *Język mniejszości w otoczeniu obcym*, red. J. Rieger, Warszawa 2002, s. 101-127.
- NepP – Nepop L.: *Problematyka badań nad słownictwem polskich gwar na Ukrainie*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. X, red. J. Rieger, Warszawa 2001, s. 257-276.
- NieDaj – Handke K., Popowska-Taborska H., Galsterowa I.: *Nie dajmy zginąć słowom. Rzecz o odchodzącym słownictwie*, Warszawa 1996.
- PolKow – Marszałek M., Mędelska J.: *O polszczyźnie kowieńskiej utrwalonej w słownikach przekładowych z międzywojennej Republiki Litewskiej*, „Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy”, *Studia Filologiczne* 45, *Filologia Rosyjska* 19, Bydgoszcz 1999, s. 37-67.
- RiegSW – Rieger J.: *Słownictwa „wileńskiego” ze zbioru Leonarda Jaszczanina ciąg dalszy*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. 2, red. J. Rieger, Warszawa 1999, s. 57-76.

- SatR – Satkiewicz H.: *O regionalizmach leksykalnych w języku familijnym dawnych mieszkańek Grodna*, [w:] *Regionalizmy w języku familijnym. (Zbiór studiów)*, red. K. Handke, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 7-11.
- SawP – Sawaniewska-Mochowa Z.: *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo*, Warszawa 1990.
- SmoP – Smolińska B.: *Polszczyzna północnokresowa z przełomu XVII i XVIII w. Na podstawie rękopisów Jana Władysława Poczobuta Odlanickiego i Antoniego Kazimierza Sapiehy*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1983.
- SmółNWW – Smółkowa T.: *Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej*, Kraków 2001.
- SzN – Szymczak M.: *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa 1966.
- SzwM – Szwed J.: *Mów poprawnie! Słownik błędów językowych*, Wilno 1931.
- TurOP – Turska H.: *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, Vilnius 1995.
- WalB – Walicki A.: *Błędy nasze w mowie i piśmie ku szkodzie języka polskiego popełniane, oraz prowincjonalizmy*. Warszawa 1879.
- ZielPM – Zielińska A.: *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2002.

Bibliografia

- Bronicka T., 1995: *Regionalne cechy północnokresowe w prasie wileńskiej w dwudziestoleciu 1918-1839*, „Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy, Studia Filologiczne 41, Filologia Rosyjska 17”, Bydgoszcz, s. 15-25.
- Czarkowski L., 1909: *Słowniczek najpospolitszych rusycyzmów*, Wilno.
- Dzięgiel E., 2003: *Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*, Warszawa.
- Grybosiowa A., 1991: *Inteligentki język familijny jako odzwierciedlenie sytuacji zewnętrznej językowej*, [w:] *Regionalizmy w języku familijnym. (Zbiór studiów)*, red. K. Handke, Wrocław – Warszawa – Kraków, s. 51-60.
- Joachimiak J., 1999: *Wpływ przemian polityczno-społecznych na jakość polszczyzny „Kuriera Wileńskiego” (na podstawie rocznika 1924 i 1939)*, [w:] *Sytuacja językowa na Wileńszczyźnie. Materiały sympozjum „Socjo- i psycholingwistyczne uwarunkowania sytuacji językowej w Wilnie i na Wileńszczyźnie”*. Warszawa 16-18 października 1997 roku, red. J. Porayski-Pomsta, Warszawa, s. 187-197.
- Joachimiak-Prażanowska J., Mędelska J., 2001: *Słownictwo polszczyzny północnokresowej a leksykalne wpływy wschodniosłowiańskie. Osobliwe słownictwo „Kuriera Wileńskiego” (1924-1939) na tle swoistej leksyki powojennej prasy wileńskiej*, [w:] *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim*, red. F. Czyżewski, Lublin, s. 159-177.
- Kreja B., 1965: *Dokumentalny czy dokumentarny?*, „Język Polski” XLV, s. 107-110.

- Kurzowa Z., 1972: *Studia nad językiem filomatów i filaretów. (Fonetyka, fleksja, składnia)*, Kraków – Warszawa.
- Kurzowa Z., 1985: *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, wyd. II rozszerzone, Warszawa – Kraków.
- Kurzowa Z., 1993: *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*, Warszawa – Kraków.
- Łazarenko O., 1996: *O sytuacji językowej w kilku polskich wsiach na kijowszczyźnie*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. 1, red. J. Rieger, Warszawa, s. 283-287.
- Łętowski A., 1915: *Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno.
- Masoń I., 2001: *Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie*, Warszawa.
- Mędelska J., 1993: *Język polski na Litwie w dziewiątym dziesięcioleciu XX wieku*, Bydgoszcz.
- Mędelska J., 1999: *Język „Prawdy Wileńskiej”. Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*, Bydgoszcz.
- Mędelska J., 2000: *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. II: *Lata 1945-1959*, Bydgoszcz.
- Mędelska J., 2001: *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. III: *Lata 1960-1979. Cz. 1.: Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*, Bydgoszcz.
- Mędelska J., 2004: *Język polskiej prasy wileńskiej (1945-1979)*, t. III: *Lata 1960-1979. Cz. 2.: Słownictwo. Wyrazy*, Bydgoszcz.
- Nitsch K., 1955: *Galicjanie w XV-XVII w.?, Wybór pism polonistycznych*, Wrocław – Kraków, s. 220-230.
- Pihan A., 1999: *Literacka polszczyzna kresów północno-wschodnich XVII wieku. Fonetyka*, Poznań.
- Rieger J., 1996: *Słownictwo „wileńskie” ze zbioru Leonarda Jaszczanina dziś*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. I, red. J. Rieger, Warszawa, s. 79-109.
- Rieger J., 1999: *Słownictwa „wileńskiego” ze zbioru Leonarda Jaszczanina ciąg dalszy*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. II, red. J. Rieger, Warszawa, s. 57-76.
- Rudnicki S., 2000: *Gwara polska wsi Korczunek koło Żytomierza. Fonetyka. Fleksja*, Warszawa.
- Sawaniewska-Mochowa Z. 1990: *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej. Słownictwo*, Warszawa.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1991: *Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI, red. J. Rieger, W. Werenicz, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, s. 223-254.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 1995: *Bibliografia prac o polszczyźnie kresowej za lata 1989-1993 (z uzupełnieniami do roku 1988)*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VIII, red. J. Rieger, Warszawa, s. 265-282.
- Sawaniewska-Mochowa Z., 2002: *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku*, Bydgoszcz.

- Trypućko J., 1955: *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX*, t. I, Uppsala.
- Trypućko J., 1957: *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX*, t. II, Uppsala.
- Turska H., 1930: *Język polski na Wileńszczyźnie*, [w:] *Wilno i Ziemia Wileńska*, t. I, red. H. Turska, Wilno, s. 219-225.

Summary

This article presents outdated vocabulary functioning in the post-war Polish language in the South-East Borderland. The analysis covers peculiar lexis collected on the basis of the Russian-Polish dictionary published in 1981 in Lvov (by „Radianska Szkoła” based in Kiev). 93 peculiarities have been excerpted which belong to the older vocabulary of general Polish. The largest group are outdated words: 43 items (including 20 based on Russian). Next in the line are recessive elements (32 items). The least frequent in the group are archaisms (18 items).

Joanna Joachimiak-Prażanowska, dr nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Badań nad Bałtycko-Słowiańskimi Kontaktami Językowymi w Instytucie Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej UKW w Bydgoszczy. Zainteresowania naukowe: rusycystyka i polonistyka, zwłaszcza polszczyzna wileńska okresu międzywojennego. Opublikowała pracę: *Послевоенные русизмы в вильнюсском журнале для женщин за 1976 год*. Toruń 1996 oraz 12 artykułów m.in. w „Poradniku Językowym”, „Acta Baltico-Slavica”.